Prof.univ.dr. Petru Ursache

MIORIŢA NAZDRĂVANĂ ÎN BESTIARUL MITOLOGIC

Mioara năzdrăvană. Oaia face figură aparte, prin modestie şi „lipsă de reprezentare", în bestiarul fabulos. Unele dicţionare de specialitate o consemnează ca pe un animal domestic, fără personalitate, doar pentru că aparţine necuvântătoarelor. Faţă de Taur, Cerb şi Berbece, animale în veşnic neastâmpăr şi răscolitoare de lume, te întrebi dacă oaia îşi justifică prezenţa în imaginarul bestiar şi fabulos. O primă impresie. În fond, ea este „ năzdrăvană", poziţie proprie şi unică în inventarul mitologic. De aici înrudirea cu puterile chtoniene, cu preotesele, cu prezicătoarele. Răsare surprinzător din anonimatul turmei, ca o plantă miraculoasă în mijlocul câmpiei, îndemnată de puteri neştiute să dea sfaturi de bună purtare, să transmită veşti vrednice de luat în seamă. Grecii aveau încredere în Pytia, carpaticii, mai „primitivi", s-au ataşat de „ mioara năzdrăvană" atoate ştiiutoare, cu naivă sinceritate şi familiaritate. Dar, în vreme ce insularii, cu firea lor mereu dilematică, sensibilizată de cauzalităţi şi de principii, o plasau pe celebra şi misterioasa preoteasă într-un spaţiu care favoriza răspunsuri probabile, cel mult să-l scoată în faţă pe „ ori-ori", mesajele Mioarei erau formulate cu claritate cutremurătoare, direct prin „ viu grai" şi în chip univoc, fără fisuri şi intenţii de răstălmăcire. Era glasul sever al destinului, nu al norocului. Nu oricine era capabil să recepteze, pentru că venea de departe şi necesita îndelungă iniţiere. Oricum, ambele meseriaşe în ale cultului înţelegerii şi cunoaşterii se dovedeau la fel de eficiente în schimbarea destinului celor vizaţi. Oedip nu a ezitat să-şi părăsească tronul, să pornească în pribegie, să facă gesturi după o logică suprafirească. Păstorul vrâncean, un Voinea (cum şi este numit în colinde), un ortoman mândru şi arţăgos, asemenea lui Nechifor Lipan, renunţă să pună mâna pe ciomag, cum îi era felul în înprejurări de acest tip; pare mai „înţelept", ca şi cum ar beneficia de experienţa tragică prin care a trecut înaintaşul său îndepărtat, Dumuzi, tot păstor, recunoscându-şi natura limitată, de fiinţă muritoare.

N-avea motive săteanul să se adreseze, cu fast şi cu ifose, vreunei autorităţi cultice,când se hotăra să se însoare sau să întreprindă o afacere, cum se întâmpla adesea la Delfi. În asemenea treburi domestice şi de interes personal, îi stătea la îndemână baba Ioana din capul satului, cu „ măiestriile" pregătite în fapt de seară. În schimb, Mioara (şi nu o oaie oarecare) era investită cu harul prevestirii momentelor critice, care afectau grav întregul organism socio-cosmic. Nu era vorba de oracol-ghicire, ci de *veste* , fiind interesată s-o afle cu cutremurare colectivitatea întreagă : şi brazii, şi păltinaşii, şi păsărelele „ mii", şi stelele „ făclii"; nu în înţeles de decor şi de pitoresc poetic, ci de fiinţe vii, intens participante.

În viaţa de zi cu zi a satului tradiţional, cum se reflectă în *Baltagul* , să spunem, oaia din anonimat era căutată pentru brânză. Din bărbânţă o pofteau personajele lui Sadoveanu, cu un boţişor de mămăligă, la care se adăuga bucata de porc bine rumenită într-un hârb de ceaun. Cu brânză de bărbânţă l-au întâmpinat ciobanii de pe Ceahlău pe Voievodul Ştefan când urca pe munte în căutarea legendarului bour alb. Aşa se închină starostele păstorilor în faţa domniei : „ Poftim sănătate luminăţiei tale, Doamne: şi să guşti , măria ta,din fruptul oilor noastre". Vodă s-a supus numaidecât şi le-a asigurat pe gazde că „ brânza asta e mai bună decât orişice pe lume".

Nu se poate spune că alte animale erau neglijate, vaca şi boul, mai cu seamă. Toate se bucurau de aceeaşi însufleţită îngrijire, ca şi cum constituiau, laolaltă, o familie în deplină unitate şi înţelegere. Vaca era darnică şi supusă, boul presta munci istovitoare, împărţind cu tovarăşul lui, omul, necazurile, din primăvară până-n iarnă. Apoi se aşterneau cu toţii pe odihnă, în aşteptarea unui nou an de chin. Colindele dau aceeaşi preţuire şi calului. Aşa rezultă din dialogul dintre Dumnezeu şi Sfântul Petru, din timpul scaldei ritualice. Ei „ se scaldă şi se-ntreabă", chiar în seara Crăciunului, la poalele pomului mirific din rai: „ – *Ce-i mai bun, Petre, pe lume? / - Nu-i mai bun ca boul bun,/ Când revarsă brazdă neagră,/ Şi răsară grâuşor / Iar se scaldă şi se-ntrabă: / - Ce-i mai bun, Petre, pe lume? / - Nu-i mai bun ca calul bun, /Căci te duce şi te-aduce, / Poartă oase păcătoase / De punerea calului! / Iar se scaldă şi se-ntreabă : / - Ce-i mai bun, Petre, pe lume? / - Nu-i mai bun ca oaia bună, / Că vara te îndulceşte / Şi iarna te încălzeşte. / Şi te, Domn bun, veseleşte, / C-onchinăm cu sănătate.*"[1]

Nu putem vorbi, aici, de „ bestiar" şi încă „ fabulos", ci de animale obişnuite din jurul casei, dragi omului şi lui Dumnezeu. În ieslea boilor a fost îngăduită Fecioara,

când i-a venit sorocul să nască prunc sfânt. Nu a găsit liniște lângă tulpina plopului, care nu înceta să-și miște zgomotos crengile și frunzele; nici în grajdul cailor neastâmpărați și enervant de sforăitori. Cuprinsă de amărăciune, Maica a cerut sfatul înțeleptului Crăciun: „ *– Ce mă fac eu, Crăciune, /Grele munci că m-au ajuns! / - Du-te-n ieslea boilor: / - Stați voi, boi, de-a rumega! / Maica –sfântă atunci năștea, / Boii sufla de-ncălzea, / Maica sfântă-i alduia: / - Fire-ați voi, boi, alduiți, / Și în veci blagosloviți, / De mine, de Dumnezeu / Și de ăst fiuț al meu!*"[2]

Oaia e tăcută și liniștită din fire, iar obiceiul de a se pierde în turmă, de a fi preocupată doar de firul de iarbă, căutându-l din zori până-n seară ca pe o comoară, de a se menține grăbită pe cărări fără capăt, o plasează într-un univers propriu, de nepătruns. Nu oricui, după credință, îi este permis să se aproprie de ea, iar cine reușește, prin viață austeră și cumpătată, să îndeplinească ritualuri îndătinate și simple, să știe pe ce vreme se scot oile în poreală, ca la poruncă, ce hrană le este hărăzită și în ce condiții (ca și pentru plugar, există un calendar al păstorului, pe zile, săptămâni, anotimpuri) asigură bunul mers al stânii, al oamenilor. El trebuie să fie curat în vestimentație, ca și în cuget, să se mențină, cu perseverență, la distanță față de obiceiurile lumești. Romulus Vulcănescu supune comentariului pertinent și credibil, în *Etnologie juridică,* un bogat material de viață pastorească privind statutul sever de stână. Orice nesocotire se pedepsește aspru chiar în interiorul breslei. În mod paradoxal, oaia pare a fi stăpâna locului, nu păstorul.

Laptele, se pare, era elementul magic destinat să întrețină atmosfera mitică, să-i unească pe toți, în primul rând păstorul și turma; dar să-l și despartă de săteni, de „ restul lumii". Aceștia din urmă erau obișnuiți cu multe „ rele", de pildă, să mănâce carne, deci hrană obținută pe cale violentă și sacrificiere, preparată, demitificată, „ desubstanțializată". Hrana conservă starea ființei în primitivitatea ei, din zilele genezei; sau produce schimbări făcându-l pe om de nerecunoscut. O ilustrare o găsim în *Epopeea lui Ghilgameș,* în pasajul următor : „ *Sălbăticiunile-l hrăneau cu lapte, / Necunoscând ce e pâinea dulce, coaptă. / Nu știe ce e pâinea Enkidu! / Nici cât e vinul, când îl guști, de dulce. / Harimtu, preoteasa însă-i spune: / Enkidu, gustă pâinea, nu uita / Că ea e viața însăși, iară vinul / Pe care glia ni l-a hărăzit / E darul cel mai scump. Atunci Enkidu / S-a săturat cu pâinea ce i-au dat / Abia ieșită caldă din cuptoare, / Și șapte vase a băut de vin. / Prindea puteri și mintea-și ascuțea / Și-obrajii îi simțea cum i s-aprind. / Domol, pe urmă, își întinse mâna, / Și, mângîindu-și lâna trupului, / Ca oamenii și-o unse cu ulei, / Tânjind și el ca să le fie asemeni. / Iar când,apoi, se-nveșmântă în straie, / Se-nfățișă la chip ca un bărbat.*"[3]

Era un semn de trcere de la viața de pădure la aceea de plugar și orășean. La romani, laptele deja nu mai avea căutare, iar untul „ era disprețuit ca o hrană pentru barbari"[4]. Vorbim despre puteri imperiale care s-au remarcat prin agresivitate și au rămas în memoria istoriei prin războaie sângeroase și prin producere de dezbinere, la ei acasă, ca și printre popoarele vecine. Jefuiau turme de animale și nu cunoșteau limite în consumul de carne. Dar popoarele pașnice, de păstori și de agricultori, au continuat să rămână fidele tipului tradițional de hrană, obținută direct de pe locurile proprii și cu „sudoarea frunții". Laptele deținea prioritatea, conform prescriptelor mitice. Era considerat nutriment universal, pentru că i se atribuiau origini prestigioase ce vizau lumea aleasă și pacificatoare a zeilor. Ne-o spune foarte convingător Silvia Chițimia : „ În mod firesc, alimentul magic va fi legat, într-un fel sau altul, de figurile Marii Zeițe, adoptate în diverse epoci și culturi tradiționale." Și „ Alăptat la sânul mamei, pruncul asimilează subtanțialitatea lumii, esența ei vitală. Universul este pentru el, precum în metafora poetică a lui Ion Barbu, o miraculoasă revărsare de **căldări de mări lactee**. El trăiește total cufundat într-o lume a laptelui, într-un adevărat spațiu galactic"[5].

În același sens gândea și Mircea Eliade când scria: „A mânca semnifică a asimila o parte a Cosmosului, mai exact, esența mistică a Cosmosului". De aici – timp de foarte multă vreme – până la Platon și chiar după el, importanța alimentației pentru dezvoltarea morală și spirituală a omului. Autorul „*Republicii*" interzice vânatul și patiseria, el nu permite carnea friptă la plugar decât tinerilor soldați. Unul dintre lucrurile care m-au uimit și în același timp m-au atras la Nietzsche este gravitatea cu care vorbește despre alimentație, mai ales în *Ecce homo*. Ghicesc aici o întreagă mistică preistorică regăsită cum se întâmplă adesea la Nietzsche într-unul dintre elanurile sale admirative pentru „ știință"[6].

La carpatici, Miorița e născocitoarea. Păstorul „ știe", de asta o evocă și o ascultă în momente conjuncturale; dar este vorba de una aleasă din mulțime, pentru darul ei de vestitoare și călăuză, „ năzdrăvană" și cunoscătoare. Turma întregă se comportă ca un factor benefic întru ambianță și atmosferă. Asemenea mulțimii unui sat, alaiul vine la semnele ciobanului, dobândite prin meșteșug și inițiere, să se veselească ori să jelească. Vrăjmașului îi rămâne să respecte ultima dorință a pribeagului. Și totul se păstrează în marginile normalului. Biciul îl pune pe bou în mișcare, calul este iuțit cu varga; numai oaia se lasă ademenită de fluier, instrument mai întâi doar la îndemâna zeilor: „*Și când vântul a sufla / Fluierul a fluiera, / Oile or înturna. / Oile cele cornute, / Mândru m-or cânta pe munte, / Oile cele bălăi, /Mândru m-or cânta pe văi. / Oile cele-ocheșele, / Mândru m-or cânta cu jele. / Oile cele streine / Mândru m-or cânta pe mine*"[7].

La nuntă (-moarte) se și „ cântă", nu numai se plânge. Și încă „ mândru", în colindele ardelene; adică se plânge „ frumos", înalt și cutremurător, să se afle peste tot, sub bolta cerească a satului. Este o adevărată competiție, în forme ritualice și sfinte, între „ oile cele cornute" și cele „ bălăi", „oceșele", etc. Și încă: „*Fluieraşul cel drag / Mi-l puneți de steag, / Bota mea cea luce / Mi-o puneți*

de cruce. / Iar oile mele / Vor cânta şi ele. / Şi-o veni la groapă / Şi oaia cea şchioapă"[8].

Limbajul aluziv, plurivoc la origine (mândru-frumos, bocet- cântare), care a suferit resemantizări în istoria lui, se pretează la reconstituiri şi speculaţii. Dintre toate vieţuitoarele de pe faţa pământului, chemate în grabă de Sfânta Duminică, numai ciocârlanul şchiop poate fi de folos eroului de basm. Pasărea are şi ea un orizont întins şi, mai ales, tainic, de cunoaştere a lumii văzutelor şi nevăzutelor. Taina o deţine adesea cel modest, cu înfăţişare, în aparenţă , precară. Poate acest adevăr mitic l-a avut în vedere păstorul din varianta de mai sus. Deşi dă impresia de uniformitate, corpusul de texte alcătuit de Adrian Fochi se pretează, totuşi, la comentarii interesante şi mai poate dezvălui surprize. O pistă promiţătoare de discuţii (cum am şi încercat cu alt prilej) o constituie tema obiectelor păstoreşti, fluierul, gluga, bota. Banalităţi, s-ar crede, utilităţi din inventarul gospodăresc. Dar şi Dumuzi avea asemenea lucruri în dotare, în stâna sa de pe plaiurile cereşti ale lui Anu, regele zeilor sumerieni. „Nuditatea zeiţelor, observă un autor avizat, este un instrument al morţii". Ceea ce se confirmă perfect în conflictul Inanna – Ereşkigal. Se poate reţine şi un pasaj mioritic din Luduş (ca multe altele din *corpus*- ul lui Fochi), de tipul : „*Nu mă puşcaţi, nu mă tăiaţi, / Numai capul mi-l luaţi*"[9].

Deposedarea de însemnele cultice depăşeşte înţelesul de moarte ca moarte. Păstorul carpatic ar putea fi „ împăcat" dacă însemnele îşi găseau locul alături. Fluierul, vântul şi oile, în cântarea lor „mândră", puteau să întreţină iluzia circuitului vieţii.[10]

Bibliografie:

1.Sabin Drăgoi, *op.cit.*,p.19

2.Alexandru Viciu, *Colinde din Ardeal.* Librăriile Socec şi Sfetea, Bucureşti- Leipzig 1914, pp. 42-43

3.L.Lipin şi A.Belov, *Cărţile de lut.*Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1960, pp. 268-269.

4.Richard Lewinsohn, *O istorie a animalelor.* Rolul lor în dezvoltarea civilizaţiei umane. Traducere de Ruxandra Munteanu. Prefaţă şi note suplimentare de Mihail Cociu. Editura Meridiane, Bucureşti, 1988, p. 154.

5.Silvia Chiţimia, *De la calea lactee la fântâna cu lapte dulce. Laptele ca aliment şi element ceremonial.* În revista Datina-Constanţa, 2003, (nr.30), p. 1.

6.Mircea Eliade, *Jurnal* 1 (1941-1962). Ediţie îngrijită de Mircea Handoca. Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 338.

7.Adrian Fochi, *Miorița: Tipologie, circulaţie, geneză. Texte,* cu un studiu introductiv de Pavel Apostol, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1964, p. 579

8.*Ibidem*, p. 611

9.Mircea Brăsilă, *Fecioara divină şi cerbul.*Editura Calende, Piteşti, 1999, p. 132

10.Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 623.

